

PREVODI V ZBIRKI *SLOVENSKA TALIJA*

Andreja Pignar Tomanič
Univerza v Mariboru

1 Uvod

V poglavju je predstavljena zbirka *Slovenska Talija* ter z njo povezan razvoj izvirne slovenske dramatike ter prevajanja tujih dramskih del, kakor tudi njen vpliv na razvoj gledališkega ustvarjanja na Slovenskem. *Slovenska Talija* je zbirka izvirnih slovenskih in prevedenih dramskih besedil v slovenščini, ki je v času od leta 1867 do 1896 izhajala pod okriljem Dramatičnega društva. Večina besedil v zbirki (kar 92 %) je bilo prevodov. Po kratkem orisu prevajanja književnih besedil na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja bo obravnavano vprašanje dvojezičnosti, ki je pomembno vplivalo na izbor prevajanih besedil, posledično pa tudi na gledališko produkcijo v slovenskem prostoru, najprej na čitalniških, nato tudi profesionalnih gledaliških odrih. V poglavju bo pozornost posvečena tudi vprašanju, ali lahko objavljena dramska besedila v *Slovenski Taliji* razumemo kot pomemben gradnik pri uveljavljanju in razvoju slovenskega narodnega gledališča. Orisano bo tudi, v kolikšni meri prevodni koncept Dramatičnega društva, opredeljen v društvenem programu in pravilih, sledi splošni prevodni politiki na področju literarnih besedil v slovenskih kronskih deželah Habsburške monarhije oziroma od te odstopa. Na koncu bo opisan še vpliv prvih zametkov prevodne kritike dramskih besedil v *Slovenski Taliji*, ki so jo izrazili priznani pisatelji in tedanji kulturniki, brati pa jo je bilo mogoče tudi v odmevih v časopisih in revijah, kot so *Kmetijske in rokodelske novice*, *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Naprej*, *Zvon* ali *Ljubljanski zvon*, na program dela Dramatičnega društva in nadaljnji izbor prevodnih besedil v *Slovenski Taliji*.

2 Splošni okvir prevodne politike književnih besedil

V diskurzu o prevodni politiki 19. stoletja pri slovensko govorečem meščanstvu je treba upoštevati več dejstev, zlasti pa »pomanjkanje politične zrelosti Slovenstva in državnih simbolov« (Hladnik 1993, 802) ter večno prisoten »strah pred potujčenjem, kakor tudi jezikovno, kulturno in politično ogroženostjo s strani večinskega nemško govorečega naroda« (Prunč 2005, 21). Posledično so želeli določeni deli slovensko govorečega prebivalstva svojo nacionalno identiteto dokazati prav z jezikom in lastnim literarnim ustvarjanjem. Slednje lahko razberemo iz prvega slovenskega literarnega programa *Popotovanje od Litije do Čateža* Frana Levstika, v katerem se pojavi ta prva prevodna politična usmeritev ali »diskurz kreativnosti in nedotakljivega izvirnika«, kot jo v svoji razpravi o diskurzih o prevajanju imenuje Erich Prunč (2006, 297). Levstik v eseju odgovarja na več vprašanj in ugotavlja, da je bila slovenskemu bralcu do tedaj blizu le nabožna literatura, da pa vendarle rad poseže tudi po posvetnih knjigah, in predlaga predvsem pisanje povesti, če bi jih tedanji pisatelji pisali v jeziku, ki bo slovenskemu bralcu blizu in razumljiv (Levstik 1968, 198–199). Glede dramatike pa zapiše: »Za igre nam ne manjka drugega nič kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika« (prav tam, 199). Svojim literarnim kolegom priporoča: »Čas je, da bi se iz ljudstva zajemalo bolj kakor do zdaj. [...] V narodu je snovi dovolj, zlasti za šaljivo pisanje« (prav tam, 202–203). V svojih razmišljanjih se dotakne tudi prevoda, ki lahko bralca odvrne od branja, če je slab in nerazumljiv, ter doda: »Še manj pa je v tem obziru vredno to, kar je prestavljenega iz tujih jezikov« (prav tam, 202).

Druga prevodno-politična usmeritev se je oblikovala zaradi strahu pred prevladujočo nemško govorečo oblastjo in se kaže v tekmovalnosti med nemško in slovensko literaturo. Erich Prunč (2006, 298) jo poimenuje »diskurz o ogroženosti in pretujevanju«. To usmeritev je zagovarjal zlasti Josip Stritar, ki je v prevajanju na sploh videl nevarnost za izvirno literarno ustvarjanje. Znano je njegovo odklonilno stališče, da je »prestava vendar tuje, izposojeno blago; naj bo še tako lepo, ne moremo se ga prav veseliti; s prestavami se jezik gladi in vadi, slovstvo se z njim ne bogati; narod more svojo lastnino imenovati samo, kar je iz njegovih tal zrastle« (Stritar 1870a, 111).

Tretjo prevodno-politično usmeritev lahko označimo kot hibrid in se kaže zlasti pri prevodih dramskih besedil, kjer so protagonisti na eni strani spodbujali pisanje v slovenskem jeziku, na drugi strani pa želeli doseči, da se izvirniki izbirajo le iz določenih jezikov, po možnosti slovanskih. Erich Prunč (2006, 299) to označi kot legitimacijski in emancipacijski diskurz. Zlasti je bil močan in povsem zaveden odklonilen odnos do nemških besedil, medtem ko so se dramska besedila slovanskih narodov prevajala domala nekritično. Toda jezikovna zastopanost besedil, ki so izšla v *Slovenski Taliji* kaže, da je bil prevodni koncept pri njihovem prevajanju v povsem očitnem nasprotju z jasno izraženimi prevodno-političnimi usmeritvami, da je treba prednostno pisati v slovenskem

jeziku, če je le mogoče izločiti nemška besedila in v izbor vključiti besedila slovanskega jezikovnega izvora, kar sta med drugim posebej priporočala tudi urednik *Kmetijskih in rokodelskih novic* Janez Bleiweis (1855, 75) in literarni zgodovinar ter prevajalec Fran Zakrajšek (1866, 87).

3 Dramatično društvo in njegov prispevek k ustanovitvi slovenskega narodnega gledališča

Razvojna pot od gledališkega ustvarjanja v slovenskem jeziku na čitalniških in neprofesionalnih odrih do slovenskega narodnega gledališča se je po več poskusih začela leta 1866 z ustanovitvijo Dramatičnega društva, ki je začelo uradno delovati 2. marca 1867, po sprejetem sklepu deželne vlade. Pod vodstvom prvega predsednika Luke Svetca je društvo oblikovalo svoj program dela in si zadalo visoke cilje, zbrane v *Pravilih Dramatičnega društva v Ljubljani*, ki jih je 18. aprila 1867 potrdil deželni zbor (Nolli 1868, 73–78). Največja pozornost je veljala v 1. členu opredeljenemu namenu »vsestransko podpirati in pospeševati slovensko dramatiko« (prav tam, 73). V tem smislu so se ustanovni člani odločili, da pod okriljem društva objavljajo slovenske gledališke igre in za najboljša slovenska dramska dela tudi razpišejo nagrade (glej člen 2.a). Ne bi pa smeli zanemarjati dramskih del iz drugih jezikov, zlasti ob upoštevanju dejstva, da je bilo v slovenskem jeziku tedaj le malo izvornih del (glej člen 2.d).

Ustanovitev Dramatičnega društva je bila v prvi vrsti izredno družbeno in politično dejanje slovenskega meščanstva, ki je želelo po marčni revoluciji tudi v kulturi prevzeti vlogo in naloge plemstva (Levstik 1863, 21). S ciljem spodbujanja in razvoja slovenske dramatike je društvo načrtno izbiralo in objavljalo gledališke igre v zbirki *Slovenska Talija*, skrbelo za uprizoritve gledaliških iger v slovenskem jeziku, ustanovilo gledališko šolo oz. dramatično učilnico ter oblikovalo knjižnico dramskih besedil (Nolli 1868, 69–78). Po Koblarju (1967, 31) so te točke tlakovale pot za samostojno narodno gledališče. Še posebej si je Dramatično društvo prizadevalo za tesno sodelovanje s čitalnicami na slovenskem govornem območju, zato so za *Slovensko Talijo* izbirali besedila, ki jih je bilo moč igrati tudi z manjšo igralsko zasedbo. Tudi žanrsko prevladujejo kratke eno- ali dvodejanke trivialnega značaja, zlasti veseloigre, šaloigre, burke, glume in igre s petjem (Giesemann 1975, 1), ki jih je bilo mogoče uprizarjati na manjših odrih z neprofesionalnimi igralci.

Z natančnejšo analizo izdanih del v *Slovenski Taliji* in analizo gledaliških sezon v času od 1867/68 do 1896/97 na podlagi kronološkega pregleda Repertoarja slovenskih gledališč (Moravec 1967, 13–58 in 174–183) ter do leta 1892 objavljenega repertoarja Antona Trstenjaka (1892, 111–145) lahko ugotovimo, da programska zasnova zbirke zrcali duh časa in gledališko omikanost mnogih Slovencev v drugi polovici 19. stoletja – publika je bila do tedaj vajena uprizoritev na skromnejših čitalniških odrih, na katerih so se klasične gledališke igre v smislu govornega besedila stalno prepletale z glasbenimi točkami, s

petjem in plesom, v ospredju sta bili družabnost in zabava (Pompe 2017, 216; Vevar 2017, 27). Zahtevnejšega gledalca je bilo treba šele vzgojiti. Pri izboru besedil se je društvo oprlo na že obstoječa dela, ki jih Josip Noll (1868, 163–171) navaja v svojem popisu gledaliških del v četrtem razdelku svoje *Privočne knjige za glediške diletante*, hkrati pa je pozvalo avtorje, naj društvu pošiljajo svoja dela za objavo in uprizoritev.

Društvo je pri svojem delovanju naletelo na več ovir in se soočalo s krizami. Zlasti so ga pestile finančne težave, saj ni prejemale zadostnih sredstev iz deželnega zbora, da bi zmoglo uresničevati zastavljeni program dela. Kljub ambicioznemu cilju, da se igra na odru tedanjega Deželnega oz. Stanovskega gledališča, na mestu današnje Filharmonije, je društvo v prvih dveh sezonah (1867 in 1868) s svojimi predstavami gostovalo v čitalniških prostorih v Souvanovi hiši ter nato po dogovoru z deželnimi stanovi enkrat ali do trikrat na mesec tudi na odru Stanovskega gledališča (Trstenjak 1892, 61–75). Dodatna težava so bile zasebne in zakupljene lože nemško govorečih meščanov, ki jih slednji niso prepustili slovenskim gledalcem in so v času slovenskih uprizoritev ostajale prazne (prav tam, 64). Po požaru Stanovskega gledališča v noči na 17. november 1887 so slovenske predstave ponovno igrali na čitalniškem odru Dramatičnega društva. Od 29. septembra 1892 se je občinstvo veselilo predstav v stavbi novega Deželnega gledališča, današnje Opere. Iz analize repertoarja izhaja, da je bilo v obravnavanem obdobju skupaj odigranih 1.021 premier in repriz, od tega je 379 predstav oz. 37 % repertoarja predstavljalo besedila, ki so izšla v *Slovenski Taliji*. Od 119 besedil, izdanih v *Slovenski Taliji*, je bilo v tem obdobju uprizorjenih kar 100 besedil oz. 84 %. Predstavljenih je bilo 88 iger in 12 oper oz. operet ali spevoiger. Ta statistika potrjuje pomen izdanih dramskih besedil pri doseganju cilja in izpolnjevanju poslanstva Dramatičnega društva, da prispeva tudi k profesionalizaciji slovenskega gledališča.

Dramatično društvo sicer z umetniško ravni objavljenih iger ni bilo zadovoljno, toda poslanstvo *Slovenske Talije* je bilo predvsem to, da spodbuja slovensko dramatiko in prispeva k oblikovanju slovenskega gledališča (Trstenjak 1892, 84). Pomembno je namreč dejstvo, da so redne predstave na odru spodbujale tako prevajanje kot tudi pisanje slovenskih izvirnih dramskih besedil, saj bi bila brez tega bera slovenske dramatike še skromnejša (Noll 1870, 2). Repertoar Dramatičnega društva so kritično ocenjevali tudi poznejši gledališki zgodovinarji. Frank Wollman (2004, 47) društvu očita, da so v njem prevladovala nemške igre slabše kakovosti in da je delovalo preveč v naglici, da bi zadostilo aktualnim potrebam. Dušan Moravec (1965, 95) meni, da repertoar Dramatičnega društva ni odražal nobenih aktualnih razvojnih tendenc drugih evropskih središč, temveč je ostajal na ravni iger, ustvarjenih za čitalniške odre. Za Antona Slodnjaka (1967, 28) pa je bilo Dramatično društvo zgolj organizacija, katere glavna naloga je bila z igrami oskrbovati neprofesionalne gledališke odre.

4 *Slovenska Talija* in prevodni program

V zbirki *Slovenska Talija* je v 30 letih po ustanovitvi Dramatičnega društva od 1867 do 1896 izšlo 60 zvezkov s skupno 119 dramskimi deli, prvo objavljeno delo pa je bila *Priročna knjiga za glediške diletante* igralca, režiserja, prevajalca in gonilne sile društva Josipa Nollija (1868), ki daje prvi uvid v zgodovino teatrološke znanosti in polaga temeljni kamen za izobraževanje igralcev. Priročnik je posrečen zbir odlomkov iz češčine prevedenega in nekoliko prilagojenega istoimenskega priročnika češkega založnika, dramatika in prevajalca Josefa Mikuláša Boleslavskega (1829–1892), ki so ga za slovensko izdajo dopolnili slovenski avtorji, poleg Josipa Nollija še zgodovinar, pisatelj in gledališčnik Josip Stare in Fran Levstik.

Iz zapisnika 7. seje ustanovnega odbora Dramatičnega društva, ki je potekala 24. avgusta 1867, je razvidno, da je bila *Slovenska Talija* ustanovljena z namenom, da se v njej izdajajo dela društva (Nolli 1867, mapa 70). Sklepati gre, da je zbirka svoje ime prejela bodisi po vzoru češkega gledališkega časopisa *Česká Thalía*, ki je prvič izšel prav leta 1867, bodisi po istoimenski zbirki izvirnih in prevedenih dramskih del, katere urednik je bil gledališčnik Josef Kajetán Tyl in je v Pragi izhajala od leta 1837. V *Slovenski Taliji* naj bi po prvotnih namenih izhajale predvsem igre, primerne za manjše čitalniške oziroma neprofesionalne odre. Zlasti naj bi torej v zbirki izhajala slovenska izvorna dela, nato pa tudi literarna dela tedanjih sosedov, ki naj bi bila po značaju bližje slovenskim običajem in danostim (Nolli 1868, 69).

Na podlagi tega programa je tako postalo prevajanje zelo premišljena in načrtovana dejavnost. V emancipacijskem diskurzu narodov, ki so se čutili ogrožene zaradi večinskega, običajno drugače govorečega naroda, so prevod pogosto razumeli kot »trojanskega konja« (Prunč 2006, 298), s pomočjo katerega bi se lahko v kulturo prikradli tuji elementi in spodkopali lastno identiteto. Ta diskurz je bil močno prisoten tudi v času konstituiranja slovenskega narodnega gledališča. Zato je glede na program Dramatičnega društva in splošno prevodno politiko v tem času presenetljivo, da so med izdanimi dramskimi deli v *Slovenski Taliji* prevladovali prevodi – kar 50 besedil oz. 42 % del je bilo prevedenih iz nemškega jezika, sledi 26 oz. 22 % prevedenih dramskih del iz francoskega jezika, 13 besedil (11 %) iz češčine, iz srbohrvaščine 8 besedil (7 %), iz drugih germanskih in romanskih jezikov (angleščine, italijanščine, španščine) je bilo prevedenih 8 besedil (7 %), iz drugih slovanskih jezikov (poljščine in ruščine) pa 4 besedila (3 %). Le 8 % je bilo izvirnih slovenskih dramskih del. V nasprotju z mnenjem, da so bili prevodi Dramatičnega društva pogosto narejeni prek nemških prevodov (Lukan 2017, 160), so bila dela v *Slovenski Taliji* v 86 % prevedena neposredno, le 6 % prevodov je prevedenih prek posrednih jezikov. Gre za pet francoskih besedil in po eno besedilo iz angleškega in španskega jezika, ki so bila v slovenščino prevedena prek nemškega prevoda.

Kot že izpostavljeno, je sledil repertoar *Slovenske Talije* predvsem zahtevam in potrebam čitalniških odrov. Morebiti je prav ta potreba po nezahtevnosti besedil botrovala dejstvu, da najdemo med izdanimi deli predvsem francoske in nemške enodejanke z motivi in zapleti iz vsakodnevnega ljubezenskega, družinskega in zakonskega življenja – med vsemi deli je več kot polovica, 55 % enodejank lahkotnejših žanrov. Nekateri avtorji zabavnih iger, ki so bili v tedanjem času priljubljeni tudi na svojih domačih odrih, so tako prisotni celo z več deli: denimo nemški pisatelj, gledališčnik in diplomat August von Kotzebue (1761–1819) z veseloigro *Ravni pot najboljši pot* (1868), s šaloigro *Oproščeni jetnik* (1868), s spevoigro *Tičnik* (1869) ter z burkama *Krojač Flips ali Nevarni sosed* (1879) in *Zmešnjava na zmešnjavo* (1880) ali francoski dramatik in libretist Eugène Augustine Scribe (1791–1861) s kar šestimi deli (enodejanko *Lornjon* (1873), veseloigrami *Ženska borba* (1875), *Kozarec vode* (1878), *Moja zvezda* (1879), *Št!* (1880) in opero *Africanka* (1895). Ta splošna nezahtevnost, razumljivost in zabavnost besedil, pa tudi tematika je bila sicer značilna tudi za maloštevilna izvirna slovenska dela, kot sta denimo veseloigra *V Ljubljano jo dajmo!* (1869) pripovednika, dramatika in prevajalca Josipa Ogrinca (1844–1879) ali burka *Nemški ne znajo* dramatika, satirika in časnikarja Jakoba Alešovca (1842–1901; Slovenski biografski leksikon 2009). Zato velja posebej izpostaviti nekaj redkih zahtevnejših gledaliških del, kot so drama *Kovarstvo i ljubezen* Friedricha Schillerja (v *Slovenski Taliji* izdana 1874, uprizorjena 1877), tragedija *Marija Magdalena* Friedricha Hebbela (izdana 1876, uprizorjena 1890), komedija *Revizor* Nikolaja V. Gogolja (izdana leta 1884, uprizorjena 1887) ter izvirna slovenska tragedija *Veronika Deseniška* Josipa Jurčiča, ki je izšla leta 1886 in bila uprizorjena kot uvodna in slavnostna predstava v novo odprtem Narodnem gledališču 29. septembra 1892.

Slovenska Talija je s svojimi izdanimi izvirnimi in prevedenimi deli tako ostajala v očitnem razkolu s programom, ki ga je v pravih delovanja zastavilo Dramatično društvo. Na razpise za nagrade izvirnih dramskih del domala ni bilo prijav, zato se je posegalo po prevodih dramskih besedil, ki so se vsebinsko in žanrsko ujemala z zahtevami in potrebami tedanjih gledaliških odrov. To dejstvo je posledično sprožilo številne kritične pomisleke, predstavljene v nadaljevanju.

5 Slovenska Talija in njeni prevajalci

Za *Slovensko Talijo* je prevajalo 43 prevajalcev in ena prevajalka, Luiza Pesjakova (1828–1898), mnogi med njimi že za časa svojega življenja priznani in vplivni pisatelji, politiki, ki jim je bilo mar za usodo slovenskega jezika: pisatelj, časnikar, politik, in urednik *Novic* Janez Bleiweis (1808–1881), pesnik in korektor *Ljubljanskega zvana* Josip Cimperman (1847–1893), pesnik, prevajalec in urednik *Ljubljanskega zvana* Anton Funtek (1862–1932), pravnik in pisatelj Anton Levec (1852–1936), prevajalec Valentin Mandelc (1837–1872), dramatik, publicist, režiser, igralec Josip Nolli (1841–1902), zgodovinar,

publicist Josip Staré (1842–1907), pisatelj, gledališki zgodovinar in organizator Anton Trstenjak (1853–1917; Slovenski biografski leksikon 2009).

V svojem prispevku o poskusu oblikovanja habitusa prevajalcev v *Slovenski Taliji* po francoskem sociologu Pierru Bourdieuju, ki uvaja kategorije ekonomskega, socialnega, kulturnega in simboličnega kapitala, je Andreja Pignar Tomanič (2013, 239–241) izpostavila predvsem njihov kulturni kapital, saj je bila zanje značilna zelo podobna izobraževalna pot, ki jih je najpogosteje vodila na študij v Gradec, Dunaj ali Zagreb, pa tudi v Prago. Med bolj zastopanimi študijskimi smermi velja izpostaviti klasično filologijo, zgodovino in filozofijo. Svoj vsakodnevni kruh so si nato služili kot prevajalci, pisatelji, uredniki, učitelji in vzgojitelji, zlasti domači učitelji, novinarji, duhovniki ali pravniki. Ker so sodili med mlade intelektualce, so bili močno prisotni tudi v gibanju za oblikovanje slovenstva. Pogosto so pisali tudi pod psevdonimi, kot denimo Engelbert Gangl (1873–1950) kot Rastislav, Jurij Kosmač (1799–1872) kot J. K. Danecki ali Jože Podmilšak (1845–1874) kot Andrejčkov Jože.

6 Kritiški pogledi na izdana dela

Izbrana dela v *Slovenski Taliji* so v prvih letih po ustanovitvi Dramatičnega društva močno kritizirali. Po Stritarjevih (1870a, 110) besedah je imela »naša mlada Talija do malega same smeti«. Kljub kritikam in časovni distanci, pa tudi ob upoštevanju kvantitativnega nabora tega repertoarja, pa je treba ta repertoar razumeti kot gledališko-zgodovinsko dejstvo oz. legitimen izraz delovanja gledališke institucije v njenem najzgodnejšem obdobju (Lukan 2017, 159).

Dramatično društvo se je zavedalo pomena kritike, zato se je v skladu s pravili namenilo »razglašati presojila o vseh izvirnih in poslovenjenih igrach«, medtem ko naj bi se vrednotenje igralcev prepuščalo časnikom (Nolli 1867, 74). Vendar so dosedanje analize pokazale, da le stežka govorimo o pravi prevodni ali strokovni kritiki, saj so te kritike omejene na zgolj kratka poročila, komentarje in povečini pohvale posameznih predstav v gledališču. Izjema so kritična stališča, ki sta jih v svoji korespondenci in objavljenih razpravah glede jezikovne in prevodne politike – tudi v zvezi s *Slovensko Talijo* – izmenjala zlasti Josip Stritar in Fran Levstik.

Fran Levstik velja za enega najpomembnejših ustanoviteljev Dramatičnega društva. Svoja stališča o pomenu in namenu društva in zbirke *Slovenska Talija* je predstavil v svojem govoru 21. junija 1868 na izrednem občnem zboru društva (Nolli 1868, 125–129). Izoblikoval je pravila delovanja društva in v ospredje postavil znanstveno ocenjevanje izbranih literarnih del v izvirniku ali v prevodu, to nalogo pa naj bi prevzel »znanstveni razdelek« (prav tam, 76). Toda letna poročila Dramatičnega društva kažejo, da je Levstik, kljub temu da se je zavedal nujnosti »objektivne kritike«, o čemer je pisal v svojem *Popotovanju* (Levstik 1968, 249–251), le še kratek čas po ustanovitvi društva spremljal znanstveno ocenjevanje

izbranih del in da se je od delovanja društva vedno bolj oddaljeval, s čimer si je prislužil kritične odzive nekaterih članov (Bleiweis 1874, 36; Danilo 1884, 370–374).

K sodelovanju in članstvu v društvu je pisatelj, kritika in urednika Josipa Stritarja že leta 1868 pritegnil prav Fran Levstik. Stritar je leta 1870 v *Zvonu* objavljial *Literarne pogo-vore*, v katerih je izrazil svoja stališča o slovenskem gledališču, dramatiki in dramaturgiji. Bil je Levstikov somišljenik in je podpiral Levstikova načela glede razvoja gledališča in dramatike. Stritar se je zavedal, da je bila slovenska izvirna dramatika v tem času še siromašna in da se je spričo tega manka začelo prevajati (Stritar 1870a, 110). V tej zvezi so pomembna njegova razmišljanja, da bi moral biti izbor prevodnih besedil dobro premišljen tako v kvalitativnem pogledu kot tudi glede primernosti za občinstvo. Pri tem je pomemben tudi jezikovni izvor dramskih besedil. Svaril je pred tem, da se jemljejo besedila Čehov in Poljakov, saj ti zgolj posnemajo Angleže, Francoze in še posebej Nemce. In nadaljuje, da je treba vzeti iz slovenskega narodnega življenja: »Kaj svetuje mojster Goethe? V človeško sezi polno le življenje. In kjer ga zgrabiš, zanimivo bo!« (Stritar 1870, 94–95). To pa je bilo tudi vodilo Dramatičnega društva – objavljati enostavna, dobro razumljiva dramska besedila za čitalnice in neprofesionalne gledališke odre.

Pri Stritarju se tako prepletata dva že prej omenjena diskurza, namreč diskurz o ogroženosti in pretujevanju ter diskurz kreativnosti oz. nedotakljivosti izvirnika (Prunč 2006, 297–298), saj ostaja zanj »prestava tuje, izposojeno blago« (Stritar 1870, 111). Dejansko je lahko Stritarjevo stališče vzdržno le v dvojezični situaciji, ko je veliko število slovensko govorečih kulturnikov, bralcev in literatov svoje ideje črpalo neposredno iz nemških besedil. V drugačnih okoliščinah bi to brez dvoma vodilo v kulturno in literarno izoliranost. V tej zvezi nikakor ne gre zapostaviti političnega konflikta, ki se je bil med liberalnimi *mladoslovinci*, torej krogom literatov v Dramatičnem društvu, in konservativnimi *starslovinci* (Pignar Tomanič 2020, 199–201). Mladoslovinci so zagovarjali nove poglede na delovanje slovenskega gledališča in želeli po besedah Filipa Kalana (1957, 43) za seboj pustiti »dediščino veselilne brezidejnosti, političnega slogaštva, lokalpatriotskega diletantizma in trmastega sovraštva do sleherne kritike«. Starslovinci so medtem ostajali zapisani duhu čitalniškega delovanja, v katerem so videli središče slovenskega kulturnega udejstvovanja. Tako je bilo delovanje Dramatičnega društva razpeto med nenehnimi argumenti in protargumenti, ki sta si jih obe struji najraje izmenjali v tedanjih časnikih *Slovenski narod*, *Slovenec* in *Novice* (glej Nolli 1870, 2; Bleiweis 1874, 36–37).

7 Nove diskusije in področja raziskovanja

Izhajajoč iz ugotovljenih izsledkov o prevodno-političnih usmeritvah in analize poročil, ki predstavljajo tako samodojemanje kot tudi zunanje dojemanje Dramatičnega društva, ostaja tudi v prihodnje zanimiva poglobljena obravnava različnih diskurzov, ki so se v času izhajanja zbirke *Slovenska Talija* oblikovali v slovenskem družbenem prostoru.

8 Zaključek

Zbirka *Slovenska Talija*, ki je med letoma 1867 in 1896 izhajala pod okriljem Dramatičnega društva, je bila pomemben gradnik pri uveljavljanju in razvoju slovenskega narodnega gledališča. S svojimi izdajami je poskrbela za dramska besedila, ki so bila – s svojo preprostostjo in razumljivostjo – primerna za čitalniške in neprofesionalne odre, za kar si je prizadevalo Dramatično društvo, pri tem pa se je večinoma zatekala k prevodom. To dejstvo je po eni strani presenetljivo, saj je Dramatično društvo spodbujalo predvsem ustvarjanje izvirnih besedil v slovenščini, s katerimi bi se lahko vzpostavila slovenska dramatika, kar je bilo tudi sicer emancipacijsko stališče slovenskih kulturnikov v tem času. Po drugi strani pa se v prevladujočem deležu prevodov gotovo odraža dejstvo, da je bilo v času izhajanja *Slovenske Talije* slovenskih dramskih del le malo in da so prevodi zapolnjevali to praznino. Prevajalci del, objavljenih v *Slovenski Taliji*, so bili bolj ali manj znani slovenski kulturniki z dokaj podobno izobraževalno potjo v univerzitetnih središčih v slovenski bližini. Objavljena dela v *Slovenski Taliji* so bila pogosto kritizirana, kar ne preseneča, saj govorimo o – še vedno – zgodnjih obdobjih organizirane gledališke ustvarjalnosti na Slovenskem, kar vključuje tudi pisanje in prevajanje za gledališče. Treba pa je tudi poudariti, da se je ob zbirki *Slovenska Talija* obenem tudi vzpostavljala kritika prevedenih in izvirnih dramskih del v slovenščini.

V luči jezikovne razslojenosti slovenskega narodnega prostora druge polovice 19. stol., ki sta ga zaznamovala pretežno dvojezično meščanstvo in slovensko govoreče, predvsem podeželsko prebivalstvo, so predstavljali prevodi, objavljeni v *Slovenski Taliji*, pomemben del širšega slovenskega narodotvornega projekta tedanje dobe, ko se je tudi na področju uprizoritvene umetnosti vršil srdit boj z dominantno nemško kulturo. Izdana dramska besedila so imela velik pomen pri izpolnjevanju ciljev in prizadevanj Dramatičnega društva po pospeševanju slovenske dramatike in sodelovanju s čitalnicami ter manjšimi odri, hkrati pa so tlakovala pot profesionalizaciji in institucionalizaciji slovenskega gledališča.

9 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Prevajanje in literarne revije v drugi polovici devetnajstega stoletja / Slovenski prevod v trku z glasbeno umetnostjo - prevajanje libretov, samospevov in popevk

10 Priporočeno branje

Pignar Tomanič, Andreja. 2013. »Versuch eines Habitus-Konzeptes aus zeitlicher Distanz: Die Übersetzer der Dramen im Sammelband Slovenska Talija (1867–1896) und ihr Habitus.« V *Translation in Theorie und Praxis*, uredila Vlasta Kučič, 239–246. Frankfurt na Majni: Peter Lang.

Avtorica obravnava poskus oblikovanja koncepta habitusa prevajalcev del, ki so izšla v zbirki *Slovenska Talija*. Pri tem se opre na izdelan model habitusa s pripadajočimi vrstami kapitala francoskega sociologa Pierra Bourdieuja.

Pignar Tomanič, Andreja. 2020. »Slovenska Talija – wohlwollende oder stiefmütterliche Muse in der Übersetzungspolitik für das slowenischsprachige Theater nach 1848.« V *Das habsburgische Babylon, 1848–1918*, uredili Aleksandra Nuč in Michaela Wolf, 193–210. Dunaj: Praesens.

Avtorica se posveti zlasti vlogi prevodne kritike dramskih besedil v zbirki *Slovenska Talija* ter odmevom v časopisih in revijah, ki so vplivali na program dela Dramatičnega društva in nadaljnji izbor prevodnih besedil v *Slovenski Taliji*. Pri tem izhaja iz tedanjih prevodno-političnih konceptov in diskurzov.

Vevar, Štefan. 2017. »Mejniki v razvoju Dramatičnega društva v Ljubljani (1867–1918).« V: *Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe. Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*, uredila Štefan Vevar in Barbara Orel, 12–33. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.

Avtor poda temeljit pregled zgodovinskega razvoja Dramatičnega društva, oriše bistvene kulturnopolitične vzgibe in pomembne protagoniste tedanjega časa, ki so sodelovali pri njegovi ustanovitvi, izpostavi prelomnice delovanja društva, dramatično šolo, zbirko in repertoar *Slovenske Talije* ter vidnejše igralce na tedanjem gledališkem odru.

Bibliografija

- Bleiweis, Janez. 1855. »O spisovanji dobrih slovenskih knjig.« *Novice gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari*. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CMJ5C3G5>.
- Bleiweis, Janez. 1874. »Nekoliko o našem, dramatičnem društvu.« *Novice gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari*. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-4RHAL8TV>.
- Danilo (Anton Cerar). 1884. »Nekoliko o slovenski dramatici.« *Ljubljanski zvon* 4, 6: 370–374. Dostop 14. 10. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9YNXSPI1>.
- Giesemann, Gerhard. 1975. *Zur Entwicklung des slowenischen Nationaltheaters. Versuch einer Darstellung typologischer Erscheinungen am Beispiel der Rezeption Kotzebues*. München: Trofenik.
- Hladnik, Miran. 1993. »Der Einfluss des Bilinguismus auf die Auswahl der zu übersetzenden narrativen Gattungen.« *V Übersetzen, Verstehen, Brücken bauen: Geisteswissenschaftliches und literarisches Übersetzen im internationalen Kulturaustausch*, uredili Armin Paul Frank idr., 1–7. Berlin, Bielefeld, München: Erich Schmidt. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.kakanien-revisited.at/beitr/fallstudie/MHladnik4/?alpha=h>.
- Kalan, Filip. 1957. »Evropeizacija slovenske gledališke kulture.« *V Linhartovo izročilo*, uredil Lojze Filipič, 11–120. Ljubljana: Drama Slovenskega narodnega gledališča.
- Koblar, France. 1967. »Zgodovinski oris vzgoje za slovensko gledališko umetnost.« *V Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja. Tretja knjiga. Ob stoletnici Dramatičnega društva*, uredila Mirko Mahnič in Dušan Moravec, 30–91. Ljubljana: Tiskarna Jože Moškrič.
- Levstik, Fran. 1863. »V Ljubljani 20. januarja.« *Naprej*. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RVG4ISPI>.
- Levstik, Fran. 1968. *Izbrano delo*, uredil Josip Vidmar. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lukan, Blaž. 2017. »Repertoar Dramatičnega društva v prvem desetletju delovanja.« *V Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe. Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*, uredila Štefan Vevar in Barbara Orel, 159–172. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.
- Moravec, Dušan. 1965. »Nekaj opomb o vzponih in upadih našega starejšega repertoarja.« *V Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja 3*, uredila Mirko Mahnič in Dušan Moravec, 92–99. Ljubljana: Tiskarna Jože Moškrič.
- Moravec, Dušan. 1967. *Repertoar slovenskih gledališč. 1867–1967. Popis premier in obnovitev*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- Nolli, Josip. 1867. »2. zapisnik 7. seje osnovalnega odbora DD, 24. avgust 1867.« Slovenski gledališki muzej, DD Dramatično društvo, Sign. 392, mapa 70, 1866/67.
- Nolli, Josip. 1868. *Priročna knjiga za glediške diletante, posebno za ravnatelje igrokazov ter slovenske dramatike sploh*. Ljubljana: Dramatično društvo v Ljubljani.

- Nolli, Josip. 1870. »Dramatične zadeve.« *Slovenski narod*. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RJDQ8KRF>.
- Pignar Tomanič, Andreja. 2013. »Versuch eines Habitus-Konzeptes aus zeitlicher Distanz: Die Übersetzer der Dramen im Sammelband Slovenska Talija (1867–1896) und ihr Habitus.« *V Translation in Theorie und Praxis*, uredila Vlasta Kučič, 239–246. Frankfurt na Majni: Peter Lang.
- Pignar Tomanič, Andreja. 2020. »Slovenska Talija – wohlwollende oder stiefmütterliche Muse in der Übersetzungspolitik für das slowenischsprachige Theater nach 1848.« *V Das habsburgische Babylon, 1848–1918*, uredili Aleksandra Nuč in Michaela Wolf, 193–210. Dunaj: Praesens.
- Pompe, Gregor. 2017. »Dramatično društvo in začetki slovenske operne poustvarjalnosti.« *V Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe. Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*, uredila Štefan Vevar in Barbara Orel, 215–227. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.
- Prunč, Erich. 2005. »Hypothesen zum Gattungsprofil deutsch-slowenischer Übersetzungen im Zeitraum 1848–1918.« *V Beyond Equivalence, Jenseits der Äquivalenz. Oltre l'equivalenza. Onkraj ekvivalence*, uredili Nike Kocijančič Pokorn, Erich Prunč in Alessandra Riccardi, 19–37. Gradec: Institut für Translationswissenschaft.
- Prunč, Erich. 2006. »Diskurzi o prevajanju in njihov odraz v prevajalskih normah druge polovice 19. stoletja.« *V Jezikovna predanost. Akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*, uredila Marko Jesenšek in Zinka Zorko, 294–307. Maribor: Slavistično društvo Maribor/SAZU/ Ljubljana.
- Slodnjak, Anton. 1967. »Levstikov delež pri ustanavljanju in začetnem delovanju Dramatičnega društva.« *V Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja. Tretja knjiga. Ob stoletnici Dramatičnega društva*, uredila Mirko Mahnič in Dušan Moravec, 5–29. Ljubljana: Tiskarna Jože Moškrič.
- Stritar, Josip. 1870. »Literarni pogovori VI.« *Zvon* 1:6, 92–95. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JL6MHPWX>.
- Stritar, Josip. 1870a. »Literarni pogovori VII.« *Zvon* 1:7, 110–111. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-94Y2AU7M>.
- Trstenjak, Anton. 1892. *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana: Dramatično društvo v Ljubljani.
- Vear, Štefan. 2017. »Mejniki v razvoju Dramatičnega društva v Ljubljani (1867–1918).« *V Začetki in dosežki slovenskega gledališča moderne dobe. Ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani*, uredila Štefan Vevar in Barbara Orel, 12–33. Ljubljana: Slovenski gledališki inštitut.
- Wollman, Frank. 2004. *Slovenska dramatika*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- Zakrajšek, France. 1866. »Slovansko slovstvo.« *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*. Dostop 7. 9. 2022. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X9LGL09T>.

PREVODI V ZBIRKI *SLOVENSKA TALIJA*

V poglavju je predstavljena zbirka izvirnih slovenskih in prevedenih dramskih besedil *Slovenska Talija*, ki je v času od leta 1867 do 1896 izhajala pod okriljem Dramatičnega društva, ter z njo povezan razvoj izvirne slovenske dramatike ter prevajanja tujih dramskih del, kakor tudi njen vpliv na razvoj gledališkega ustvarjanja na Slovenskem. Spričo dejstva, da je bila večina besedil v zbirki, kar 92 %, prevodov, je uvodoma podan oris splošne prevodne politike književnih besedil na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja. Pri tem skušamo odgovoriti na vprašanje, v kolikšni meri prevodni koncept Dramatičnega društva sledi splošni prevodni politiki literarnih besedil v slovenskih kronskih deželah Habsburške monarhije oziroma od te odstopa. V tem okviru je pomembno vlogo igralo tudi vprašanje dvojezičnosti, ki je vplivalo na izbor prevajanih besedil in posledično tudi na gledališko produkcijo v tedanjem slovenskem prostoru. V poglavju se posvetimo še vprašanju, ali lahko objavljena dramska besedila v *Slovenski Taliji* razumemo kot pomemben gradnik pri uveljavljanju, profesionalizaciji in institucionalizaciji slovenskega narodnega gledališča. Ker gre za zgodnje obdobje organiziranega gledališkega ustvarjanja, kar vključuje tudi pisanje in prevajanje za gledališče, je posebej izpostavljen tudi razvoj kritike prevedenih in izvirnih dramskih del v slovenščini.

TRANSLATIONS IN THE COLLECTION *SLOVENSKA TALIJA* [SLOVENE THALIA]

This chapter presents *Slovenska Talija* [Slovene Thalia], a collection of Slovene originals and translations of dramatic works and plays published by the Dramatic Society in Ljubljana between 1867 and 1896, its influence on the development of original Slovene drama and drama translation, and its overall impact on the emergence of Slovene theatre. Since most of the texts in the collection, in fact as many as 92%, were translations, the chapter starts by discussing the general policy outline of translations of Slovene literary texts in the second half of the 19th century. Next, the chapter attempts to answer to what extent did the Dramatic Society's translation policy follow or deviate from the wider translation policy of literary texts in the Slovene crownlands of the Habsburg monarchy. In this regard, bilingualism is identified as an important element influencing both the selection of texts to be translated and, consequently, the overall Slovene theatre production of the period. Further to this, the chapter turns to the question of whether the plays published in *Slovenska Talija* can be considered an important contribution to the establishment, professionalisation, and institutionalisation of the Slovene national theatre, and concludes by discussing the development of drama criticism of original and translated plays in this early period of organised theatre in Slovenia.